

Я, Політман Єфим Абрамович, народився 8 січня 1930 року у м. Могилеві-Подільському. Хочу розповісти про ті страждання, які довелось пережити мені, 11-річному хлопцю і моїм рідним в роки окупації з 1941 по 1944 р. моє дитинство було вбите на війні. Я жив із моєю мамою, Коган Генею Ісаківною, дідом Коганом Іциком, бабусею Коган Гітл. Жила з нами ще мамина тітка — Медова Бейла. Батько мій Політман Абрам Борухович в перші дні війни пішов на фронт і загинув у 1944 р.

Німці стрімко наступали, і наша сім'я вирішила евакуюватися. Та зробити це не вдалося. Дійшли до села Борівка, де жила моя тітка Групин Ліза з чоловіком Йосифом і трьома синами. Тітка з родиною виїхала із Борівки і більше ми з ними ніколи не бачилися, їх фашисти вбили під П'ятихаткою. Скоро і ми повантажили речі на віз і доїхали до містечка Томашпіль. Заночували, а на ранок в Томашпіль увірвалися німці. Довелось повертатися в Борівку. В селі Антонівка румуни забрали у нас коней і віз, викинули всі речі на землю. Взяли ми найнеобхідніше й шли пішки 10 кілометрів. Але це був тільки початок наших мук. Прийшли ми в село Борівка, поселилися в будинку моєї тітки, харчувались тими запасами, що в неї залишилися. Одного разу я крутився біля сільради, коли побачив, що приїхали якісь дивні німці. Вони були в чорній формі, а на пілотках у них були череп і кістки. Один з них кинув в мене камінь і крикнув: „Юде!“ Я розплакався, побіг додому і став просити рідних, щоб ми пішли звідси. Вирішили, що спочатку підемо ми з мамою, а дідусь і бабуся потім доженуть нас. Ми вирішили йти в Чернівці, а звідти додому в Могилів-Подільський. Пішли ми обхідцями. Під вечір із села Борівка прибігла одна жінка і розповіла, що есесівці зігнали всіх євреїв до ями біля лікарні і розстріляли. Їм допомагали місцеві бандити. Так загинули мої дідусь і бабуся. Багатьох євреїв есесівці топили в річці Мурафі. Недовго пожили ми з мамою і бабусею Бейлою в Чернівцях і подалися додому в Могилів-Подільський. Прийшли і почали жити в гетто. Бідували, голодували. Я, 11-річний хлопчисько, намагався вижити усіма силами. Було багато покинутих домів. Я зі своїми друзями Грицьком Куциком та Давидом Маном зламували ці будинки, знімали бляху і продавали її в гетто бляхарям. Вони робили грубки-румунки. Ще ми з друзями тягали дошки та колоди. Це йшло на приготування їжі та на продаж. Мама боялась з'явитися в місті, оскільки її знали як члена партії. Румуни ставились до євреїв краще, ніж німці, але і від них нам діставалось. Коли почали відновлювати міст через Дністер, євреїв ганяли на найважчі роботи. Якщо хтось із старих не міг іти, то він був зобов'язаний взяти за 10 марок когось замість себе. Я часто ходив на заміну. Розповім, як я ледь не загинув. Одного разу я прийшов до моста, який відбудовували. На опорі я побачив дерев'яну колодку непотрібну. Перший проліт вже був готовий. Я пішов по мосту до опори, хотів взяти колодку. Раптом бачу — йде німець, опускається до мене на опору, бере мене за комір і хоче скинути мене в ріку, але мені вдалося розвернутися і вчепитися німцю за ногу, і тут підходить інший німець. Я зрозумів, що він — мій порятунок. Поки вони сварились, я вискочив на міст і втік.

Влітку 1942 євреїв із гетто Могилева-Подільського погнали до села Серебря, там повантажили в ешелон і привезли до станції Рахни. Звідти нас погнали у концтабір с. Печера. Жахливе це було видовище. За брамою нас зустріли євреї із міста Тульчин. Це були вже не люди, а ходячі скелети. Нас, нових смертників, помістили в гаражі і в стайні. Тульчинські євреї казали, що взимку 1941-1942 років гараж був доверху забитий трупами нещасних.

Чим ми харчувались тут, один Бог знає. Ми з мамою обмінювали речі на продукти у місцевих мешканців, які приходили сюди. Поліцаї дивилися на це крізь пальці. Але один з них, Сметанський, був нелюдом. Одного разу у мене на очах він вбив старого єврея пострілом в голову. Раз він ледь не вбив мене за те, що я підібрав на розпалювання залишок молодого дерева, яке два хлопці зрубали на держак до лопати, але я дивом втік. Та серед німців були і порядні люди. Один з них, Леня (прізвища не знаю) вночі випустив нас із мамою та бабусею

із табору. Ми дійшли до села Стрільники, заночували в однієї селянки, вона нам дала трохи хліба і молока. Ми по нині вдячні цій добрій жінці. Прийшли в містечко Мурафу, пожили декілька днів, але тут залишатись було небезпечно і ми пішли назад у Могилів-Подільський. Наші митарства продовжувались. Почалась страшна зима 1943 року. Я тоді працював в німецькому госпіталі підсобником на кухні, за роботу мене годували. Так перемучились зиму, а навесні 1943 р. знову почали забирати євреїв в табір м. Ананьєва. В той час ми з мамою і бабусею Бейлою жили на одному подвір'ї з румунськими євреями (їх з Могилева-Подільського нікуди не відсиляли, в табір брали тільки мешканців Могилева). Наш сусід — румунський єврей Езере сховав маму і бабусю під нарами, а я сидів на паркані гетто і чекав. Підійшли два румунських жандарми і єврейський поліцай (були і такі) і цей виродок говорить румунам : „Це моголівський єврей“. Я зліз з паркану і побіг, забіг на подвір'я госпіталю і тут мене сховав німець-фельдфебель. Ввечері я прийшов додому і побачив маму і бабусю. Сусіду вдалося обдурити жандармів, він сказав, що його сусідок вже забрали і йому повірили.

Надалі до приходу Червоної Армії ми і голодували, і мерзли, та долі було угодно дарувати нам життя.

Єфим Політман.

МОЕ ДЕТСТВО В ГЕТТО

Я, Политман Ефим Абрамович, родился 8 января 1930 года в г. Могилев-Подольском. Хочу рассказать о тех страданиях, которые пришлось пережить мне, 11-летнему мальчишке и моим родным в годы оккупации с 1941 по 1944г. Мое детство было убито на войне. Я жил с моей мамой Коган Геней Цсааковной, дедом Коган Ицком, бабушкой Коган Гитл. Жила с нами еще мамина тетя - Медовая Бейла. Отец мой, Политман Абрам Борухович в первые дни войны ушел на фронт и погиб в 1944 году. Немцы стремительно наступали, и наша семья решила эвакуироваться. Но сделать это не удалось. Дошли до села Боровка, где жила моя тетя Гренич Лиза с мужем Иосифом и тремя сыновьями. Тетя с семьей выехала из Боровки и больше с нами мы никогда не виделись, их фашисты убили под Пятихаткой. Скоро

и мы погрузили вещи на подвод и доехали до местечка Томашполь. Заночевали, а наутро в Томашполь ворвались немцы. Пришлось возвращаться в Боровку. В селе Антоновка румыны отняли у нас лошадей и подвод, выкинули все вещи на землю. Взяли мы самое необходимое и шли пешком 10 километров. Но это было только началом наших мучений. Пришли мы в село Боровка, поселились в доме моей тети, питались теми запасами продуктов, что у нее остались. Однажды я крутился возле сельсовета, когда увидел, как приехали какие-то страшные немцы. Они были в черной форме, а на пилотках у них были череп и кости. Один из них кинул в меня камень и крикнул: "Юде!" Я разрыдался, прибежал домой и стал просить родных, чтобы мы ушли отсюда.

Решили, что сначала уйдем мы с мамой, а бабушка с бабушкой потом догонят нас. Мы решили идти в Д Черновцы, а оттуда домой, в Могилев-Подольский. Пошли мы окольными путями. К вечеру из села Боровка прибежала одна женщина и рассказала, что эсэсовцы согнали всех евреев к яме около больницы и расстреляли. Им помогали местные бандиты. Так погибли мои бабушка и бабушка. Многие

евреев те же эсэсовцы утопили в речке М-рафа. Немного пожили мы с мамой и бабушкой Бейлой в Черновцах и подались домой в Могилев-Подольский.

Пришли и начали жить в гетто. Бедствовали, голодали.

Я, 11-летний мальчишка, пытался выжить всеми силами.

Было много брошенных домов. Я со своими друзьями Гришей Кучыком и Давидом Маном ломали эти дома, снимали жести и продавали ее в гетто жестянщикам. Они делали печурки-румычки. Еще мы с друзьями таскали доски и бревна. Это шло для приготовления пищи и на продажу. Мама боялась появиться в городе, так как ее знали как члена партии.

Румыны относились к евреям лучше чем немцы, но и от них нам доставалось. Когда начали восстанавливать мост через Днестер, евреев гоняли на самые тяжелые работы. Если кто-то из стариков не мог идти, то он был обязан взять за 10 марок кого-то вместо себя. Я часто ходил взамен. Расскажу, как я чуть не погиб.

Однажды я пришел к строящемуся мосту. Первый пролет уже был готов. На опоре я увидел деревянную колодку-венчикую. Я пошел по мосту к опоре, хотел взять ко-

лодку. Вдруг вижу — идет немец, опускается ко мне на опоры, берет меня за шиворот и хочет сбросить в реку, но мне удалось развернуться и цепиться немцу за ноги и тут подходит другой немец. Я понял, что он — мое спасение. Пока они ругались, я выскочил на мост и удрал.

Летом 1942 евреев из гетто Могилева-Подольского погнали к селу Серебия, там погрузили в эшелон и привезли к станции Рахны. Отсюда всех погнали в концлагерь с. Печора. Страшное это было зрелище. За воротами нас встретили евреи из города Тильчи. Это были уже не люди, а ходячие скелеты. Нас, новых смертников, поместили в гараже и в коюшке. Тильчинские евреи говорили, что зимой 1941-42 годов гараж был доверху забит трупами несчастных.

Чем мы питались, здесь один Бог знает. Мы с мамой обменивали вещи на продукты у местных жителей, которые приходили сюда. Немцы Полицаи смотрели на это сквозь пальцы. Но один из них, Еметанский, был извергом. Однажды, у меня на глазах он убил старика-еврея выстрелом в голову. Раз он чуть не

убил меня убил мя, за то, что я подобрал на
растопку остаток молодого дерева, которое два
парня срубили на черенок к лопате, но я чудом
убежал. Но среди немцев были и порядочные люди.
Один из них, Леня /фамилии не знаю/ ночью вы-
пустил нас с мамой и бабушкой из лагеря. Мы дошли до села
Стрельники, заночевали у одной крестьянки, она
нам дала немного хлеба и молока. Мы по сей день
благодарим эту добрую женщину. Пришли в Местечко
Мираф, прожили несколько месяцев дней, но здесь
оставаться было опасно и мы снова пошли в Мо-
гилев-Подольский. Наши мытарства продолжались.
Началась страшная зима 1943 года. Я тогда работал
в немецком госпитале подсобником на кухне, за ра-
боту меня кормили. Так пережились зиму, а весной
1943 опять начали забирать евреев в лагерь г. Ачань-
ев. В это время мы с мамой и бабушкой Бейлой жили
в одном дворе с румынскими евреями /их из Могилев-
Подольска никогда не отсылали в лагерь брали только
могилевчан/. Наш сосед-румынский еврей Эзере спрятал
мать и бабушку под нарами, а я сидел на заборе гетто

и ждал! Подошли два румынских жандарма и еврейский полицай /были и такие/ и этот выродок говорит румынам: "Это могилевский еврей". Я слез с забора и побежал, прибежал во двор госпиталя и здесь меня спрятал немец-фельдфебель. Вечером я пришел домой и увидел маму и бабушку. Соседу удалось обмануть жандармов, он сказал, что его соседок уже забрали и ему поверели.

Дальше до прихода Красной Армии мы и голодали, и мерзли, но судьбе было угодно даровать нам жизнь.

Ефим ПОЛИТМАН